

महाराष्ट्र शासन
उद्योग, ऊर्जा, कामगार व खनिकर्म विभाग
शासन निर्णय क्रमांक: हहाधो-२०२२/प्र.क्र.२५५/ ऊर्जा-७.
मादाम कामा मार्ग, हुतात्मा राजगुरु चौक,
मंत्रालय, मुंबई-४०० ०३२.
दिनांक: १७ ऑक्टोबर, २०२३.

वाचा :-

- १) शासन निर्णय, उद्योग, ऊर्जा व कामगार विभाग क्र.PSI-2019/C.R.46/IND-८, दिनांक १६.०९.२०१९.
- २) शासन निर्णय, उद्योग, ऊर्जा व कामगार विभाग क्र. अपाऊ-२०२०/प्र.क्र.१३७/ऊर्जा-७, दिनांक ३१.१२.२०२०.
- ३) केंद्र शासनाच्या हरित हायड्रोजन धोरणाबाबतच्या मार्गदर्शक सूचना, दिनांक १७.०२.२०२२.
- ४) शासन निर्णय, उद्योग, ऊर्जा व कामगार विभाग क्र. अपाऊ-२०२१/प्र.क्र.२२४/ऊर्जा-७, दिनांक ३०.०६.२०२२.

प्रस्तावना :-

वाढते औद्योगिकीकरण व नागरीकरणामुळे ऊर्जा संसाधनांच्या मागणीमध्ये सातत्याने वाढ होत आहे. जागतिक कार्बन उत्सर्जनाचा महत्त्वाचा भाग ऊर्जा उत्पादन आणि वीजेच्या वापराशी संबंधित आहे. त्यामुळे, सध्यस्थितीत पारंपरिक ऊर्जा स्रोताला पर्याय म्हणून नवीकरणीय ऊर्जा स्रोतांचा अवलंब करणे आवश्यक आहे. नवीकरणीय ऊर्जा स्रोतांचे महत्त्व विचारात घेऊन केंद्र शासनाने नवीकरणीय ऊर्जा स्रोतांपासून सन २०३० पर्यंत ५०० गिगावॅट वीज निर्मितीचे उद्दिष्ट निश्चित केले आहे. नवीकरणीय ऊर्जा स्रोतांच्या वापरामुळे ऊर्जा निर्मिती क्षेत्राचे वेगाने डीकार्बनायझेशन होत असून अलिकडच्या काही वर्षातील अनुकूल धोरणात्मक पाठबळ व खर्चातील कपातीमुळे नवीकरणीय ऊर्जा स्रोतांमध्ये वाढ झाली आहे. ऊर्जा संक्रमणाच्या प्रयत्नांमध्ये अवजड उद्योगांचे कमीत कमी कार्बन उत्सर्जन स्रोतांकडे संक्रमण करणे हे सध्यस्थितीत गरजेचे आहे. या उद्योगांसाठी प्राथमिक इंधन आणि कच्च्या मालाची गरज पूर्ण करताना पर्यावरणास अनुकूल अशा वैविध्यपूर्ण संसाधनांचा अवलंब करण्याची आवश्यकता आहे.

हरित हायड्रोजन आणि त्याची तत्सम उत्पादने (Derivatives) विविध उद्योगांमध्ये प्राथमिक हरित इंधन व कच्चा माल (फीडस्टॉक) म्हणून गरज पूर्ण करू शकते. नवीकरणीय ऊर्जा स्रोतांद्वारे निर्माण झालेल्या वीजेचा वापर करून जल अपघटनाद्वारे (Electrolysis) हरित हायड्रोजनची निर्मिती केली जाते. नवीकरणीय ऊर्जा आणि निव्वळ शून्य उत्सर्जन (Net Zero Emission) या जागतिक ऊर्जा संक्रमणामध्ये हरित हायड्रोजन महत्त्वाची भूमिका बजावणार आहे. जागतिक स्तरावर, ऊर्जेची मागणी व पुरवठा विचारात घेऊन काही देशांनी हरित हायड्रोजन निर्मितीचे महत्त्वकांक्षी लक्ष्य निश्चित केले आहे व त्यानुसार कृती करण्यास सुरुवात केली आहे. हरित हायड्रोजनची देशांतर्गत मागणी व यामध्ये भविष्यात होणारी अपेक्षित वाढ, नवीकरणीय ऊर्जेची प्रचंड क्षमता, इंधन आयातीवरील अवलंबित्व कमी करणे तसेच हरित हायड्रोजनचे उत्पादन आणि निर्यात परिसंस्था निर्माण करण्याची संधी या कारणांमुळे भारताची हरित हायड्रोजन उत्पादनासाठी जागतिक बाजारपेठ बनण्याची क्षमता आहे. मा. प्रधानमंत्री महोदय यांनी भारताच्या ७५ व्या स्वातंत्र्यदिनी “राष्ट्रीय हरित हायड्रोजन मिशन” जाहिर केले असून भारताच्या हरित हायड्रोजन परिसंस्थेच्या विकासाचा पाया घातला आहे. त्यानंतर, केंद्र शासनाच्या विद्युत मंत्रालयाने दिनांक १७ फेब्रुवारी, २०२२ मध्ये हरित हायड्रोजन धोरणाच्या मार्गदर्शक सूचना जाहिर केल्या असून त्यामध्ये, हरित हायड्रोजन उत्पादनाची किंमत कमी करणे, हरित

हायड्रोजनचा पुरवठा आणि Ease of Doing Business या बाबींचा विचार केला आहे. तदनंतर, केंद्र शासनाने दिनांक १३.०१.२०२३ रोजी “राष्ट्रीय हरित हायड्रोजन मिशन” डायग्नोस्टिक (NGHM) जाहिर केले आहे. “राष्ट्रीय हरित हायड्रोजन मिशन” अंतर्गत सन २०३० पर्यंत देशात जवळपास ५ मिलियन टन प्रति वर्ष (MTPA) हरित हायड्रोजनची निर्मिती करणे आणि भारताला हरित हायड्रोजन आणि त्याची तत्सम उत्पादनांमध्ये (Derivatives) निर्यात हब बनविणे ही उद्दिष्टे निश्चित करण्यात आली आहेत.

केंद्र शासनाच्या नवीन व नवीकरणीय ऊर्जा मंत्रालय आणि विद्युत मंत्रालय यांच्याबरोबर यु.के.गव्हर्नमेंट यांचा ASPIRE हा संयुक्त भागीदारी तांत्रिक सहाय्य कार्यक्रम आहे. सदर तांत्रिक सहाय्य कार्यक्रम केंद्र व राज्य दोन्ही स्तरावर राबविला जात आहे. या तांत्रिक सहाय्य कार्यक्रमाची “ग्रीन हायड्रोजन” ही मुख्य थीम आहे. या संयुक्त भागीदारी तांत्रिक सहाय्य कार्यक्रमांतर्गत या विभागाने “महाराष्ट्र हरित हायड्रोजन धोरण-२०२३” चा मसुदा तयार केला आहे. सदर मसुद्याच्या अनुषंगाने दिनांक २४.०२.२०२३ रोजी सर्व संबंधित स्टिकहोल्डर्स सोबत प्रधान सचिव (ऊर्जा) यांच्या अध्यक्षतेखाली बैठक घेण्यात आली. त्यानुसार सदर धोरण मसुद्याचे मा.उप मुख्यमंत्री महोदयांकडे दिनांक १७.०४.२०२३ रोजी सादरीकरण करण्यात आले. राज्याला हरित हायड्रोजन आणि त्याच्या तत्सम उत्पादनांचे (Derivatives) व त्यांच्या वापराचे केंद्र बनविणे, हरित हायड्रोजनच्या वापरासाठी नवीन क्षेत्रे खुली करण्यास मदत करणे, संशोधन आणि विकास व तांत्रिक भागीदारीद्वारे या क्षेत्रातील तांत्रिक प्रगतीला प्रोत्साहन देणे आणि हरित इंधनाची निर्यात सुलभ करणे याकरीता “महाराष्ट्र हरित हायड्रोजन धोरण-२०२३” तयार करण्याची बाब शासनाच्या विचाराधीन होती.

शासन निर्णय:-

राज्याच्या “महाराष्ट्र हरित हायड्रोजन धोरण-२०२३” ला या शासन निर्णयान्वये मान्यता देण्यात येत आहे.

१) व्याख्या:-

१.१ **हरित हायड्रोजन:-** केंद्र शासनाच्या नवीन व नवीकरणीय ऊर्जा मंत्रालयाने त्यांच्या दिनांक १८/०८/२०२३ च्या कार्यालयीन जापनाद्वारे हरित हायड्रोजनची व्याख्या निर्धारित केली आहे. या धोरणाच्या उद्देशाकरिता सदर व्याख्या लागू करण्यात येत आहे. केंद्र शासनाच्या नवीन व नवीकरणीय ऊर्जा मंत्रालयाने सदर व्याख्येमध्ये वेळोवेळी केलेले बदल/सुधारणा या धोरणास लागू करण्यात येतील. केंद्र शासनाच्या नवीन व नवीकरणीय ऊर्जा मंत्रालयाने त्यांच्या दिनांक १८/०८/२०२३ च्या कार्यालयीन जापनाद्वारे निर्धारित केलेली हरित हायड्रोजनची व्याख्या खालीलप्रमाणे आहे:-

"Green Hydrogen" shall mean Hydrogen produced using renewable energy, including, but not limited to, production through electrolysis or conversion of biomass. Renewable energy also includes such electricity generated from renewable sources which is stored in an energy storage system or banked with the grid in accordance with applicable regulations.

Whereas, for Green Hydrogen produced through electrolysis:- The non-biogenic greenhouse gas emissions arising from water treatment, electrolysis, gas purification and drying and compression of hydrogen shall not be greater than 2 kilogram of carbon dioxide equivalent per kilogram of Hydrogen (kg CO₂ eq/kg Hydrogen), taken as an average over last 12-month period.

Whereas, for Green Hydrogen produced through conversion of biomass:-The non-biogenic greenhouse gas emissions arising from biomass processing, heat/steam generation, conversion of biomass to hydrogen, gas

purification and drying and compression of hydrogen shall not be greater than 2 kilogram of carbon dioxide equivalent per kilogram of Hydrogen (kg CO₂ eq/kg Hydrogen) taken as an average over last 12-month period.

१.२ **अँकर युनिट:** अँकर युनिट म्हणजे महाराष्ट्र राज्यात किमान ५० केटीपीए क्षमतेचे प्रथम कार्यान्वित (commissioned) होणारे ३ हरित हायड्रोजन व तत्सम उत्पादन प्रकल्प.

१.३ **स्थिर भांडवली गुंतवणूक (Fix Capital Investment):** स्थिर भांडवली गुंतवणूक म्हणजे जमीन व इमारत, साठवणूक, वाहतूक, पारेषण इत्यादी घटक वगळून मात्र प्लांट व मशिनरी यांचेवर झालेला खर्च विचारात घेऊन हरित हायड्रोजन व तत्सम उत्पादन प्रकल्प आणि त्याच्याशी शंभर टक्के निगडीत नवीकरणीय ऊर्जा प्रकल्पामध्ये केलेली प्रत्यक्ष गुंतवणूक.

२) **धोरणाचा कार्यान्वयन कालावधी:** सदर धोरण दिनांक ३१.०३.२०३० पर्यंत किंवा राज्य शासन या संदर्भात नवीन धोरण जाहीर करेपर्यंत लागू राहिल.

३) **धोरणाचे लक्ष्य:-** महाराष्ट्र राज्याचे हरित हायड्रोजन धोरणाचे लक्ष्य महाराष्ट्र राज्यात सन २०३० पर्यंत दरवर्षी किमान ५०० किलोटन (kTPA) हरित हायड्रोजनची उत्पादन क्षमता निर्माण करणे व राज्याला हरित हायड्रोजन व त्याच्या तत्सम उत्पादनांमध्ये (Derivatives) अग्रेसर बनविणे, उद्योगांमध्ये डीकार्बनायझेशनला चालना देणे, ऊर्जा सुरक्षितता वाढविणे आणि हरित हायड्रोजन क्षेत्रात निर्यातीला प्रोत्साहन देणे आहे.

४) **धोरणाची उद्दिष्टे:-**

४.१ ऊर्जेचा अधिक वापर असणारी उद्योग क्षेत्रे तसेच अवजड उद्योगांमध्ये डीकार्बनायझेशन करण्यासाठी कच्च्या मालाचा स्रोत व पर्यायी इंधन म्हणून हरित हायड्रोजन व त्याच्या तत्सम उत्पादीत (Derivatives) पदार्थांचा विकास होण्यास व वापरस गती देणे.

४.२ जीवाश्म इंधनांऐवजी उपलब्ध असलेल्या नवीकरणीय ऊर्जा संसाधनांचा सर्वोत्तम उपयोग करून ऊर्जा सुरक्षिततेची हमी वाढवणे व स्वच्छ ऊर्जा निर्मितीला चालना देणे.

४.३ हरित हायड्रोजन उत्पादनाशी निगडीत उपकरणांच्या तसेच हरित इंधनाच्या निर्यातीला चालना देणे.

४.४ राज्यामध्ये इलेक्ट्रोलाईझरच्या उत्पादनाला चालना देणे.

४.५ हरित हायड्रोजन व नवीकरणीय ऊर्जा क्षेत्रामध्ये गुंतवणूकीस प्रोत्साहन देणे व त्या क्षेत्रामध्ये रोजगार निर्मिती करून राज्याच्या अर्थव्यवस्थेचा विकास करणे.

४.६ हरित हायड्रोजन परिसंस्थेसाठी आवश्यक इलेक्ट्रोलाईझर, फ्युएल सेल्स (Fuel cells) आणि या सारख्या तत्सम क्षेत्रात संशोधन व विकास (R&D) करून या क्षेत्रात राज्यास अग्रेसर बनविणे.

४.७ राज्यामध्ये हरित हायड्रोजन व त्याच्या तत्सम उत्पादनांचा (Derivatives) वापर करण्यासाठी पथदर्शी प्रकल्पांच्या विकासास प्रोत्साहन देणे.

४.८ हरित हायड्रोजन व त्याच्या तत्सम उत्पादनांच्या (Derivatives) मूल्य साखळीमध्ये कुशल मनुष्यबळ तयार करून राज्यात रोजगार निर्मितीच्या संधी निर्माण करणे.

४.९ राज्यामध्ये समावेशक व शाश्वत हरित हायड्रोजन परिसंस्था विकसित होण्यास चालना देणे.

५) **या धोरणांतर्गतच्या लाभाकरीता पात्र प्रकल्प:-**

५.१. खालील स्रोतातून शंभर टक्के नवीकरणीय ऊर्जेचा वापर करून पाण्याच्या इलेक्ट्रोलिसिस प्रक्रियेद्वारे राज्यात हरित हायड्रोजन आणि त्याचे तत्सम उत्पादन (Derivatives) करणारे प्रकल्प या धोरणांतर्गतच्या लाभास पात्र असतील:-

- अ) राज्यात आस्थापित असणाऱ्या नवीकरणीय ऊर्जा प्रकल्पातून Open Acces मार्गाद्वारे त्रयस्थ पक्षाकडून नवीकरणीय ऊर्जा प्राप्त करणारे प्रकल्प.
- आ) स्वयंवापराकरीता राज्यामध्ये/राज्याबाहेर आस्थापित केलेल्या नवीकरणीय ऊर्जा प्रकल्पातून ऊर्जा प्राप्त करणारे प्रकल्प.
- इ) राज्यातील परवानाधारक वीज वितरण कंपन्यांकडून नवीकरणीय ऊर्जा प्राप्त करणारे प्रकल्प.
- ई) पॉवर एक्सचेंजकडून नवीकरणीय ऊर्जा प्राप्त करणारे प्रकल्प.
- उ) उपरोक्त नवीकरणीय ऊर्जा स्रोतांच्या एकत्रिकरणाद्वारे तसेच सदर स्रोतांमार्फत साठवणूक (Storage) करून वीज प्राप्त करणारे प्रकल्प.
- ५.२. शंभर टक्के नवीकरणीय ऊर्जेचा वापर करून शहरी घनकचऱ्यापासून व बायोमासपासून हरित हायड्रोजन निर्मिती करणारे प्रकल्प देखिल या धोरणाखाली लाभ/सवलती मिळण्यास पात्र असतील.
- ५.३. सदर धोरण लागू होण्यापूर्वी मान्यता प्राप्त झालेल्या प्रकल्पांना तसेच सदर धोरणाची अंमलबजावणी कालावधी समाप्ती झाल्यानंतर कार्यान्वित झालेल्या प्रकल्पांना या धोरणातर्गतचे लाभ देय होणार नाहीत.
- ६) **पात्र प्रकल्प विकासक:** नवीकरणीय उर्जेचा वापर करून पाण्याच्या इलेक्ट्रोलीसिस प्रकियेद्वारे किंवा बायोमास आधारीत किंवा शहरी घनकचऱ्याचा वापर करून किंवा केंद्र शासनाच्या नवीन व नवीकरणीय ऊर्जा मंत्रालयाने वेळोवेळी सूचित केलेल्या नाविन्यपूर्ण तंत्रज्ञानाद्वारे स्वच्छ (Clean)/हरित हायड्रोजन व त्याच्या तत्सम उत्पादनांची (Derivatives) स्वयंवापराकरीता किंवा त्रयस्थ पक्षाला विक्री करण्याकरीता निर्मिती करणारे तसेच कायदेशीर मान्यता असलेल्या व्यक्ती किंवा व्यक्तींचा गट किंवा नोंदणीकृत कंपनी किंवा संघ (Body incorporate or association) (whether incorporated or judicial entity) हरित हायड्रोजन व तत्सम उत्पादनांचा प्रकल्प आस्थापित करण्यासाठी पात्र राहतील.
- ७) **प्रकल्प नोंदणी:** हरित हायड्रोजन व त्याचे तत्सम उत्पादन प्रकल्प (Derivatives) तसेच सदर प्रकल्पांशी निगडीत राज्यातील नवीकरणीय ऊर्जा प्रकल्पांची नोंदणी महाऊर्जा कार्यालयाकडून केली जाईल. अपारंपरिक ऊर्जा निर्मिती धोरण-२०२० नुसार नवीकरणीय ऊर्जा प्रकल्पांना नोंदणी फी लागू राहिल. तथापि, हरित हायड्रोजन व त्याचे तत्सम उत्पादन प्रकल्पांना (Derivatives) नोंदणी शुल्क आकारले जाणार नाही. याबाबतची कार्यपध्दती स्वतंत्रपणे निर्गमित करण्यात येईल.
- ८) **प्रकल्प मान्यता:** हरित हायड्रोजन व त्याचे तत्सम उत्पादन प्रकल्प (Derivatives) तसेच सदर प्रकल्पांशी निगडीत नवीकरणीय ऊर्जा प्रकल्पांचे प्रस्ताव विकासक महाऊर्जा कार्यालयाकडे सादर करतील. प्रस्तावांची छाननी करून महाऊर्जा कार्यालय शिफारशीसह सदर प्रस्ताव ऊर्जा विभागाकडे सादर करेल. सदर प्रस्तावांना अंतिम मंजूरी ऊर्जा विभागाकडून देण्यात येईल. सदर मंजूरी प्रक्रियेची सविस्तर कार्यपध्दती स्वतंत्रपणे निर्गमित करण्यात येईल.
- ९) **प्रकल्प सुविधा शुल्क:** हरित हायड्रोजन व त्याचे तत्सम उत्पादन (Derivatives) प्रकल्पांची नोंदणी करताना विकासकास रुपये १०,००० प्रति मेगावॉट इलेक्ट्रोलाईझर क्षमतेनुसार प्रकल्प सुविधा फी महाऊर्जा कार्यालयाकडे जमा करावी लागेल.
- १०) **राज्यातील हरित हायड्रोजन व त्याचे तत्सम उत्पादन प्रकल्प (Derivatives) व या प्रकल्पांशी शंभर टक्के निगडीत नवीकरणीय ऊर्जा निर्मिती प्रकल्पांना खालील लाभ व सवलती अनुज्ञेय राहतील:-**
- १०.१ हरित हायड्रोजन व त्याच्या तत्सम उत्पादनांसाठी (Derivatives) एकल (Stand-alone) नवीकरणीय ऊर्जा प्रकल्पांद्वारे प्राप्त केलेल्या ऊर्जेकरीता राज्यातर्गत पारिषण शुल्क

- (Transmission charges) आणि व्हिलिंग चार्जेसमध्ये (Wheeling charges) प्रकल्प कार्यान्वित झाल्यापासून पुढील १० वर्षासाठी ५० टक्के सवलत लागू राहिल.
- १०.२ हरित हायड्रोजन व त्याच्या तत्सम उत्पादनांसाठी (Derivatives) संकरित (Hybrid) नवीकरणीय ऊर्जा प्रकल्पांद्वारे प्राप्त केलेल्या ऊर्जेकरीता राज्यातर्गत पारेषण शुल्क (Transmission charges) आणि व्हिलिंग चार्जेसमध्ये (Wheeling charges), प्रकल्प कार्यान्वित झाल्यापासून पुढील १० वर्षासाठी ६० टक्के सवलत लागू राहिल.
- १०.३ केंद्र शासनाच्या ग्रीन एनर्जी ओपन अॅक्सेस नियम, २०२२ नुसार हरित हायड्रोजन/हरित अमोनिया प्रकल्पांसाठी नवीकरणीय ऊर्जा वापरल्यास, क्रॉस-सबसिडी अधिभार (Cross Subsidy surcharge) व अतिरिक्त अधिभारामध्ये (Additional surcharge) मा.महाराष्ट्र वीज नियामक आयोगाच्या मान्यतेच्या अधीन राहून सूट देण्यात येईल. सदरची सवलत राज्यातील सर्व हरित हायड्रोजन व त्याच्या तत्सम उत्पादन (Derivatives) प्रकल्पांना प्राप्त होईल.
- १०.४ हरित हायड्रोजन व त्याच्या तत्सम उत्पादनांसाठी (Derivatives) एकल (Stand-alone) नवीकरणीय ऊर्जा प्रकल्पांद्वारे प्राप्त केलेल्या वीजेकरीता विद्युत शुल्कामध्ये (Electricity Duty) प्रकल्प कार्यान्वित झाल्यापासून पुढील १० वर्षासाठी शंभर टक्के सूट लागू राहिल.
- १०.५ हरित हायड्रोजन व त्याच्या तत्सम उत्पादनांसाठी (Derivatives) संकरित (Hybrid) नवीकरणीय ऊर्जा प्रकल्पांद्वारे प्राप्त केलेल्या वीजेकरीता विद्युत शुल्कामध्ये (Electricity Duty) प्रकल्प कार्यान्वित झाल्यापासून पुढील १५ वर्षासाठी शंभर टक्के सूट लागू राहिल.
- १०.६ धोरण कालावधीमध्ये कॉम्प्रेस्ड नॅचरल गॅस (CNG) आणि पाईपड नॅचरल गॅस (PNG) नेटवर्कमध्ये हरित हायड्रोजनचे संमिश्रण (Blending) केल्यानंतर ५ वर्षाकरीता ग्रीन हायड्रोजनच्या प्रत्येक किलोग्रॅमसाठी ५० रुपये अनुदान देण्यात येईल.
- १०.७ वीज बँकिंग (Banking Facility) व वीज बँकिंग शुल्क (Banking Charges) मा. महाराष्ट्र विद्युत नियामक आयोगाच्या नियमनानुसार लागू राहिल.
- १०.८ वरील लाभांसोबत हरित हायड्रोजन व त्याच्या तत्सम (Derivatives) उत्पादन प्रकल्पांना महाराष्ट्र राज्यात उद्योगांसाठी जाहिर करण्यात आलेली "पॅकेज स्कीम ऑफ इन्सेन्टीव्हज" मधील अनुज्ञेय लाभ व सवलती सुध्दा देण्यात येतील. मात्र, पॅकेज स्कीम ऑफ इन्सेन्टीव्हज अंतर्गतचे काही लाभ व सवलती जसे की, विद्युत शुल्क सवलत महाराष्ट्र हरित हायड्रोजन धोरण-२०२३ अंतर्गत समाविष्ट आहेत. अशा समान स्वरूपाच्या सवलती व लाभ विकासकाला एकाच योजनेतून अनुज्ञेय राहतील. तसेच उद्योग विभागाने, राज्यामध्ये इलेक्ट्रोलायझरचे उत्पादन वाढविण्यासाठी आवश्यक प्रोत्साहनात्मक उपाययोजना कराव्यात.
- १०.९ धोरण कालावधीमध्ये राज्यातील महाराष्ट्र राज्य मार्ग परिवहन महामंडळ (MSRTC) / स्थानिक स्वराज्य संस्थांच्या परिवहन उपक्रमातील पहिल्या ५०० हरित हायड्रोजन आधारीत फ्युएल सेल (Fuel-cell) प्रवासी वाहनांना राज्य परिवहन विभागामार्फत ३० टक्के भांडवली खर्च अनुदान (CAPEX Subsidy) देण्यात येईल. वाहन अनुदानाची कमाल मर्यादा रु. ६० लाख प्रति वाहन इतकी असेल. एका शासकीय/निमशासकीय/स्थानिक स्वराज्य संस्थांच्या परिवहन उपक्रमास जास्तीत जास्त ५० हरित हायड्रोजन आधारीत फ्युएल सेल (Fuel-cell) प्रवासी वाहनांपर्यंत सदर लाभ अनुज्ञेय राहिल.
- १०.१० धोरण कालावधीमध्ये राज्यामध्ये आस्थापित होणाऱ्या पहिल्या २० हरित हायड्रोजन रिफ्युलिंग (Hydrogen refuelling) स्टेशनला ३० टक्के भांडवली खर्च अनुदान (CAPEX Subsidy) परिवहन विभागामार्फत देण्यात येईल. हायड्रोजन रिफ्युलिंग स्टेशन अनुदानाची कमाल मर्यादा रु. ४.५० कोटी प्रति रिफ्युलिंग (Hydrogen refuelling) स्टेशन इतकी असेल.

एकल लाभार्थी, पालक/मूळ कंपनी, सहयोगी किंवा अंतिम पालक कंपनी किंवा कंपन्यांचा गट किंवा विशेष हेतू वाहन (SPV) तसेच लाभार्थी/संस्था किंवा तिची पालक कंपनी, सहयोगी किंवा अंतिम पालक कंपनी किंवा कंपन्यांचा गट यांनी तयार केलेला संयुक्त उपक्रम (JV) यांना जास्तीत जास्त ०४ हरित हायड्रोजन रिफ्युलिंग स्टेशन पर्यंत सदर लाभ अनुज्ञेय राहिल.

- १०.११ धोरण अंमलबजावणी कालावधीमध्ये राज्यात कार्यान्वित होणाऱ्या पाईपलाईनद्वारे हरित हायड्रोजन वाहतूक (Transportation through pipelines) प्रकल्पांना हरित हायड्रोजनच्या वाहतूकीस रु. २.५ कोटी प्रति किमी या प्रमाणे एका प्रकल्पास जास्तीत जास्त १० कि.मी. करीता आणि भांडवली खर्चाच्या ३० टक्के मर्यादेत अनुदान देय राहिल. सदर अनुदान एकूण ५० कि.मी. पर्यंतच देय राहिल. मात्र, सदर प्रकल्पांच्या आकारामानासंदर्भात स्वतंत्रपणे आदेश निर्गमित करण्यात येईल.
- १०.१२ धोरण अंमलबजावणी कालावधीमध्ये राज्यात कार्यान्वित होणाऱ्या हरित हायड्रोजन वाहतूक प्रकल्पांसाठी घेण्यात आलेल्या मुदत कर्जावर १ टक्के व्याज अनुदान एकल लाभार्थीस १० कि.मी. पर्यंत जास्तीत जास्त १० वर्षाकरीता प्राप्त होईल. सदर अनुदान एकूण ५० कि.मी.पर्यंतच देय राहिल. मात्र, सदर प्रकल्पांच्या आकारामानासंदर्भात स्वतंत्रपणे आदेश निर्गमित करण्यात येईल.
- १०.१३ राज्याच्या अपारंपरिक ऊर्जा निर्मिती धोरण-२०२० अंतर्गत सौर व पवन वीज प्रकल्पांना बिगर शेती कर माफ करण्यात आला आहे. सदर धोरणातर्गच्या सवलती हरित हायड्रोजन धोरणातर्गत आस्थापित होणाऱ्या सौर व पवन वीज निर्मिती प्रकल्पांना सुध्दा लागू होतील. राज्यातील हरित हायड्रोजन व त्याच्या तत्सम उत्पादितांचे (Derivatives) उत्पादन, रुपांतरण, साठवण आणि वाहतूक प्रकल्पांसाठी आणि सहस्थित नवीकरणीय ऊर्जा प्रकल्पांसाठी प्राप्त केलेल्या जमिनीला धोरण अंमलबजावणीच्या कालावधीमध्ये स्थानिक स्वराज्य संस्थांच्या करातून व अकृषिक करातून पूर्ण सवलत प्राप्त होईल. याबाबतचे आदेश महसूल विभाग हा धोरण लागू झाल्यापासून ३० दिवसांच्या मुदतीत स्वतंत्रपणे निर्गमित करेल.
- १०.१४ राज्यातील हरित हायड्रोजन व त्याच्या तत्सम उत्पादितांचे उत्पादन, रुपांतरण, साठवण आणि वाहतूक प्रकल्पांसाठी आणि सहस्थित नवीकरणीय ऊर्जा प्रकल्पांसाठी धोरणाच्या अंमलबजावणीच्या कालावधीमध्ये कार्यान्वित झालेल्या प्रकल्पांसाठी प्राप्त केलेल्या जमिनीला मुद्रांक शुल्कातून १०० टक्के सवलत प्राप्त होईल. याबाबतचे आदेश महसूल विभाग हे धोरण लागू झाल्यापासून ३० दिवसांच्या मुदतीत स्वतंत्रपणे निर्गमित करेल.
- १०.१५ हरित हायड्रोजन निर्मिती प्रकल्पांना जलसंपदा विभागामार्फत वाजवी दराने पाणी उपलब्ध करून देण्यात येईल. याबाबतचे आदेश जलसंपदा विभागाने धोरण लागू झाल्यापासून ३० दिवसांच्या मुदतीत स्वतंत्रपणे निर्गमित करावेत.

११) अनुज्ञेय लाभार्थी मर्यादा:-

११.१ राज्यात आस्थापित झालेल्या हरित हायड्रोजन व त्याच्या तत्सम उत्पादन प्रकल्पांना (Derivatives) व सदर प्रकल्पांशी शंभर टक्के निगडीत व धोरणाच्या कार्यान्वयन कालावधीमध्ये कार्यान्वित झालेल्या राज्यातील नवीकरणीय ऊर्जा प्रकल्पांना लाभ/सवलती लागू होतील. मात्र, सदर लाभ व सवलती राज्यामध्ये ५०० किलोटन हरित हायड्रोजन उत्पादन क्षमतेचे किंवा ५ गिगावॅट कार्यान्वित इलेक्ट्रोलाईझर क्षमतेचे प्रकल्प आस्थापित होईपर्यंत यापैकी जी क्षमता आधी गाठली जाईल तोपर्यंत मर्यादित राहतील.

११.२ एकल लाभार्थी (Single entity), पालक कंपनी, सहयोगी किंवा अंतिम पालक कंपनी किंवा कंपन्यांचा गट किंवा विशेष हेतू वाहन (SPV) तसेच लाभार्थी, पालक कंपनी, सहयोगी

किंवा अंतिम पालक कंपनी किंवा कंपन्यांचा गट यांनी तयार केलेला संयुक्त उपक्रम (JV) यांना जास्तीत जास्त १०० किलोटन प्रतिवर्ष हरित हायड्रोजन निर्मिती करणे किंवा १ गिगावॉट क्षमतेचे इलेक्ट्रोलाईझर कार्यान्वित करणे यापैकी कमी असेल त्या मर्यादेपर्यंत लाभ/सवलती अनुज्ञेय राहतील.

११.३ हरित हायड्रोजनच्या तत्सम उत्पादितांतील (Derivatives) हरित हायड्रोजनची परिगणना करून त्यातील हायड्रोजनच्या प्रमाणाएवढे लाभ/सवलती धोरणाप्रमाणे अनुज्ञेय राहतील.

११.४ हरित हायड्रोजन व त्याच्या तत्सम उत्पादनांशी (Derivatives) निगडीत राज्यातील एकल (Stand-alone) नवीकरणीय ऊर्जा प्रकल्पांचे संकरित (Hybrid) नवीकरणीय ऊर्जा प्रकल्पांमध्ये रूपांतरण केल्यानंतर सदर एकल (Stand-alone) प्रकल्पास पुढील उर्वरीत कालावधीकरीता संकरित (Hybrid) नवीकरणीय ऊर्जा प्रकल्पांचे लाभ अनुज्ञेय राहतील.

११.५ एखादा हरित हायड्रोजन व तत्सम उत्पादन प्रकल्प व त्याच्याशी शंभर टक्के निगडीत नवीकरणीय ऊर्जा प्रकल्प काही प्रमाणात राज्यामध्ये व काही प्रमाणात राज्याबाहेर आस्थापित असल्यास केवळ राज्यामध्ये आस्थापित असलेल्या प्रकल्पाच्या भागास या धोरणातर्गतच्या सवलती व लाभ देण्यात येतील.

१२) (१) **अँकर युनिट:** अँकर युनिट म्हणजे महाराष्ट्र राज्यात किमान ५० केटीपीए क्षमतेचे प्रथम कार्यान्वित (commissioned) होणारे ३ हरित हायड्रोजन व तत्सम उत्पादन प्रकल्प.

१२) (२) **अँकर युनिट्सकरीता लाभ व सवलती:**

अ) राज्यातील पहिल्या ३ अँकर युनिट्सला हरित हायड्रोजन व तत्सम उत्पादन प्रकल्पास व त्याच्याशी शंभर टक्के निगडीत नवीकरणीय ऊर्जा प्रकल्पास ३० टक्के भांडवली खर्च अनुदान अनुज्ञेय राहिल. सदर सवलत/लाभ प्रकल्पाचे व्यावसायिक उत्पादन सुरु झाल्यानंतर उद्योग विभागाच्या सामुहिक प्रोत्साहन योजनेतून देण्यात येईल.

आ) राज्यात स्थापन होणाऱ्या प्रथम ३ अँकर युनिट्सला पारेषण शुल्क (Transmission charges) व व्हिलिंग चार्जेसमध्ये (Wheeling charges) २० वर्षाकरीता ५० टक्के सवलत देण्यात येईल.

इ) राज्यात स्थापन होणाऱ्या प्रथम ३ अँकर युनिट्सला १५ वर्षाकरीता विद्युत शुल्कामध्ये शंभर टक्के सूट देण्यात येईल.

१२) (३) **पहिल्या ३ अँकर युनिटला अतिरिक्त प्रोत्साहनात्मक लाभ व सवलती मिळण्यासाठी पात्रता:-**

अ) हरित हायड्रोजन व तत्सम उत्पादन प्रकल्प व त्याच्याशी निगडीत नवीकरणीय ऊर्जा प्रकल्पामध्ये शंभर टक्के गुंतवणूक एकाच विकासकाची असणे बंधनकारक आहे.

आ) कॅप्टीव्ह नवीकरणीय ऊर्जा प्रकल्पातून निर्माण झालेली शंभर टक्के वीज हरित हायड्रोजन व तत्सम उत्पादन प्रकल्पामध्ये वापरणे बंधनकारक आहे.

इ) हरित हायड्रोजन निर्मिती प्रकल्पासाठी लाभ व सवलती देताना प्रकल्पासाठी जमीन व इमारत, साठवणूक, वाहतूक, पारेषण इत्यादींसाठी केलेला खर्च वगळून, मात्र प्लांट आणि यंत्रसामग्री या बाबींवर केलेला खर्च विचारात घेतला जाईल.

ई) नवीकरणीय ऊर्जा निर्मिती प्रकल्पासाठी विकासकाने जमीन, इमारत, साठवणूक व स्वतंत्र पारेषण व्यवस्था (Dedicated Transmission System) वगळून मात्र प्लांट आणि यंत्रसामग्री या बाबींवर केलेला खर्च विचारात घेतला जाईल.

उ) एका अँकर युनिट्सला या धोरणातर्गतचे लाभ १०० केटीपीए हरित हायड्रोजन निर्मिती क्षमतेपर्यंत लागू राहतील.

१३) या धोरणातर्गत देण्यात येणाऱ्या लाभाची व सवलतीची मर्यादा: राज्यात स्थापन होणाऱ्या हरित हायड्रोजन व त्याचे तत्सम उत्पादन प्रकल्पांना (Derivatives) व सदर प्रकल्पांशी शंभर टक्के निगडीत नवीकरणीय ऊर्जा प्रकल्पांना त्यांच्या जमिन, इमारत, साठवणूक, वाहतूक, पारेषण वगळून मात्र प्लांट व मशिनरी यांच्यावर विकासकाने केलेला खर्च विचारात घेऊन भांडवली गुंतवणूकीच्या शंभर टक्के मर्यादेत राहून अनुज्ञेय सवलती व लाभ देण्यात येतील.

मात्र, विद्युत शुल्क व पारेषण शुल्क सवलत या धोरणातर्गत सर्वसाधारण प्रकल्प व अँकर युनिटसाठी अनुज्ञेय सवलती यापैकी एकाच प्रकारच्या सवलती अनुज्ञेय राहतील.

१४) राज्यातील हरित हायड्रोजन व त्याच्या तत्सम उत्पादितांच्या निर्मिती प्रकल्पांना तसेच सदर प्रकल्पांशी निगडीत नवीकरणीय ऊर्जा प्रकल्पांना अनुज्ञेय असलेले ऊर्जा विभागाशी संबंधित लाभ/सवलती देण्यासंदर्भात ऊर्जा विभागामार्फत योजना तथा मार्गदर्शक सूचना तयार करण्यात येतील. तसेच, हरित हायड्रोजन आणि त्याच्या तत्सम उत्पादनांचे (Derivatives) मोजमाप, अहवाल, देखरेख, कार्यस्थळ पडताळणी आणि प्रमाणीकरणासाठी तपशीलवार कार्यपद्धती केंद्र शासनाच्या नवीन व नवीकरणीय ऊर्जा मंत्रालयाच्या मार्गदर्शक सूचनांनुसार ऊर्जा विभागाद्वारे तयार केली जाईल. उद्योग विभाग, परिवहन विभाग, महसूल विभाग, नगर विकास विभाग, जलसंपदा विभाग व ग्रामविकास विभागाशी संबंधित लाभ व सवलती सदर प्रकल्पांना मंजूर करण्याकरीता मार्गदर्शक सूचना आणि कार्यपद्धती निश्चित करण्याची जबाबदारी संबंधित विभागांची राहिल. सर्व संबंधित विभाग “महाराष्ट्र हरित हायड्रोजन धोरण-२०२३” लागू झाल्यापासून ३० दिवसांच्या मुदतीत या संदर्भात मार्गदर्शक सूचना निर्गमित करतील. प्रकल्प अंमलबजावणीच्या कालावधीत विकासक वेळोवेळी या धोरणातर्गत मिळणारे लाभ व सवलती मिळण्याबाबतचे प्रस्ताव महाऊर्जा कार्यालयाकडे सर्व आवश्यक कागदपत्रांसह सादर करेल. महाऊर्जा कार्यालय सदर प्रस्तावांची छाननी करून त्यांच्या अभिप्रायासह सादरचा प्रस्ताव ऊर्जा विभागाकडे मान्यतेसाठी सादर करेल. ऊर्जा विभागाशी संबंधित प्रस्ताव तपासून त्यास मान्यता देण्याबाबतची कार्यवाही ऊर्जा विभाग करेल. तसेच, अन्य विभागांशी संबंधित प्रस्ताव ऊर्जा विभागामार्फत आवश्यक ती छाननी करून संबंधित विभागास पुढील कार्यवाहीसाठी पाठविण्यात येतील. हरित हायड्रोजन व तत्सम उत्पादन प्रकल्पांना व त्याच्याशी शंभर टक्के निगडीत नवीकरणीय ऊर्जा प्रकल्पांना या धोरणातर्गत विविध लाभ व सवलती देण्याकरीता लेखाशीर्ष घेण्याची व पुरेशी अर्थसंकल्पिय तरतूद करण्याची कार्यवाही त्या त्या संबंधित प्रशासकीय विभागांनी करावी.

१५) धोरणाच्या अंमलबजावणीचे सनियंत्रण व मार्गदर्शन करण्यासाठी उच्चाधिकार समिती:-

“महाराष्ट्र हरित हायड्रोजन धोरण-२०२३” च्या अंमलबजावणीचे सनियंत्रण व मार्गदर्शन करण्यासाठी मा. मुख्य सचिव यांच्या अध्यक्षतेखाली खालीलप्रमाणे उच्चाधिकार समिती गठीत करण्यात येत आहे:-

१. मा. मुख्य सचिव, महाराष्ट्र राज्य	- अध्यक्ष
२. अ.मु.स./प्र.स./सचिव, वित्त विभाग	- सदस्य
३. अ.मु.स./प्र.स./सचिव, नियोजन विभाग	- सदस्य
४. अ.मु.स./प्र.स./सचिव, महसूल विभाग	- सदस्य
५. अ.मु.स./प्र.स./सचिव, ऊर्जा विभाग	- सदस्य
६. अ.मु.स./प्र.स./सचिव, उद्योग विभाग	- सदस्य
७. अ.मु.स./प्र.स./सचिव, जलसंपदा विभाग	- सदस्य
८. अ.मु.स./प्र.स./सचिव, उच्च व तंत्रशिक्षण विभाग	- सदस्य
९. अ.मु.स./प्र.स./सचिव, परिवहन, गृह विभाग	- सदस्य
१०. अ.मु.स./प्र.स./सचिव, बंदरे, गृह विभाग	- सदस्य

११. अ.मु.स./प्र.स./सचिव, कौशल्य विकास, रोजगार व उद्योजकता विभाग	-सदस्य
१२. अध्यक्ष व व्यवस्थापकीय संचालक, महावितरण	- सदस्य
१३. अध्यक्ष व व्यवस्थापकीय संचालक, महानिर्मिती	- सदस्य
१४. अध्यक्ष व व्यवस्थापकीय संचालक, महापारेषण	- सदस्य
१५. महासंचालक, महाऊर्जा	- सदस्य सचिव
१६. हरित हायड्रोजन संशोधन व विकास तसेच उत्पादनाशी संबंधीत मा.मुख्य सचिव यांनी नामनिर्देशित केलेले तज्ञ	- २ सदस्य

समितीची कार्यकक्षा :

१. “महाराष्ट्र हरित हायड्रोजन धोरण-२०२३” च्या अंमलबजावणीत येणाऱ्या अडचणींवर उपाययोजना करणे.
२. आवश्यकतेनुसार धोरणामध्ये सुधारणा करणे.
३. अन्य देशांमध्ये तथा जागतिक स्तरावर हरित हायड्रोजन/हरित अमोनियाशी संबंधित उदयास येणाऱ्या तंत्रज्ञानास प्रोत्साहन देणे.
४. आवश्यकतेनुसार प्राधान्य क्षेत्रांसाठी उपसमिती किंवा विशेष टास्क फोर्स निर्माण करणे.
५. आवश्यकतेनुसार धोरणाचा मध्यावधी आढावा घेणे.
६. उच्चाधिकार समिती ३ महिन्यात किमान १ बैठक घेईल.

१६) धोरणाची अंमलबजावणी करण्यासाठी कार्यकारी समिती:- “महाराष्ट्र हरित हायड्रोजन धोरण-२०२३” ची अंमलबजावणी करण्यासाठी तसेच सदर धोरणाचा नियमित आढावा घेण्यासाठी प्रधान सचिव (ऊर्जा) यांचे अध्यक्षतेखाली खालीलप्रमाणे कार्यकारी समिती स्थापन करण्यात येत आहे:-

१)	प्रधान सचिव, ऊर्जा	- अध्यक्ष
२)	अध्यक्ष व व्यवस्थापकीय संचालक, महावितरण	- सदस्य
३)	अध्यक्ष व व्यवस्थापकीय संचालक, महापारेषण	- सदस्य
४)	अध्यक्ष व व्यवस्थापकीय संचालक, महानिर्मिती	-सदस्य
५)	मुख्य कार्यकारी अधिकारी, एम.आय.डी.सी.	- सदस्य
६)	महासंचालक, महाऊर्जा	- सदस्य
७)	मुख्य विद्युत निरीक्षक, उ.ऊ व का.विभाग	- सदस्य
८)	सह/उप सचिव, वित्त विभाग	- सदस्य
९)	सह/उप सचिव, नियोजन विभाग	- सदस्य
१०)	सह/उप सचिव, उद्योग विभाग	- सदस्य
११)	सह/उप सचिव, महसूल विभाग	- सदस्य
१२)	सह/उप सचिव, परिवहन विभाग	- सदस्य
१३)	सह/उप सचिव, बंदरे विभाग	- सदस्य
१४)	सह/उप सचिव, जलसंपदा विभाग	- सदस्य
१५)	सह/उप सचिव, कौशल्य विकास, रोजगार व उद्योजकता विभाग	- सदस्य
१६)	सह/उप सचिव, ऊर्जा-७, ऊर्जा विभाग	- सदस्य
१७)	हरित हायड्रोजन चे कामकाज पाहणारे महाऊर्जाचे महाव्यवस्थापक	-सदस्य सचिव
१८)	हरित हायड्रोजन संशोधन व विकासाशी संबंधीत प्रधान सचिव यांनी नामनिर्देशित केलेले तज्ञ	- २ सदस्य

समितीची कार्यकक्षा:-

- १) धोरणाच्या अंमलबजावणीचा आढावा घेणे.
- २) हरित हायड्रोजन/हरित अमोनिया प्रकल्पांना येणाऱ्या अडचणींचे निराकरण होण्यासाठी मदत करणे.
- ३) धोरणाच्या अंमलबजावणीमध्ये येणाऱ्या अडचणींचा विचार करून आवश्यकतेनुसार उच्चाधिकार समितीस धोरणांमध्ये सुधारणा/बदल सुचविणे.
- ४) हरित हायड्रोजन व त्याच्या डेरिवेटिव्हज प्रकल्पांसंदर्भात महाऊर्जा कार्यालयाकडून पार पाडल्या जाणाऱ्या कार्यावर नियंत्रण ठेवणे.
- ५) महाऊर्जा कार्यालय तसेच स्वतंत्र कक्षाकडून केल्या जाणाऱ्या कामांचा वेळोवेळी आढावा घेणे.
- ६) महाऊर्जा कार्यालय तसेच स्वतंत्र कक्षास मार्गदर्शन करणे व दिशानिर्देश देणे.
कार्यकारी समितीची २ महिन्यात किमान एक बैठक घेणे आवश्यक राहिल.

१७) महाऊर्जा / स्वतंत्र कक्ष: महाऊर्जा कार्यालय हरित हायड्रोजन धोरणाच्या अंमलबजावणीसाठी “नोडल एजन्सी” म्हणून कार्य करेल. हरित हायड्रोजन व त्याचे तत्सम उत्पादन प्रकल्प (Derivatives) प्रकल्प तसेच सदर प्रकल्पांशी निगडित नवीकरणीय ऊर्जा प्रकल्पांकरिता महाऊर्जा कार्यालयात स्वतंत्र कक्ष स्थापन करण्यात येईल.

महाऊर्जा कार्यालय / स्वतंत्र कक्षाची कार्ये खालीलप्रमाणे राहतील:

- १) हरित हायड्रोजन व त्याचे तत्सम उत्पादन (Derivatives) प्रकल्पांची नोंदणी करणे.
- २) हरित हायड्रोजन व त्याचे तत्सम उत्पादन प्रकल्पांशी (Derivatives) निगडित नवीकरणीय ऊर्जा प्रकल्पांची नोंदणी करणे.
- ३) प्रकल्प नोंदणी करून प्रकल्पास मान्यतेसाठी ऊर्जा विभागास प्रस्ताव सादर करणे.
- ४) राज्यामध्ये हरित हायड्रोजन हब विकसित करण्यासाठी सहकार्य करणे.
- ५) हरित हायड्रोजन व त्याचे तत्सम उत्पादन प्रकल्प (Derivatives) तसेच नवीकरणीय ऊर्जा प्रकल्पांना जमिन, पाणी व अन्य संसाधनांची उपलब्धता होण्यासाठी सहकार्य करणे.
- ६) हरित हायड्रोजन व त्याचे तत्सम उत्पादन प्रकल्प (Derivatives) तसेच नवीकरणीय ऊर्जा प्रकल्पांना आवश्यक असलेल्या संसाधनांचे नियोजन करण्यासाठी सहकार्य करणे.
- ७) हरित हायड्रोजन व त्याचे तत्सम उत्पादन (Derivatives) प्रकल्पांच्या उत्पादनांशी संबंधित संशोधन व विकास प्रकल्प तसेच पथदर्शी प्रकल्प हाती घेणे.
- ८) हरित हायड्रोजन व त्याचे तत्सम उत्पादन (Derivatives) प्रकल्पांसाठी आवश्यक कुशल मनुष्यबळ उपलब्ध होण्यासाठी आयटीआय, पॉलिटेक्निक आणि अभियांत्रिकी शैक्षणिक संस्था व अन्य तांत्रिक संस्थांच्या सहकार्याने कार्यशाळा व इतर उपक्रम राबविणे.
- ९) हरित हायड्रोजन व त्याचे तत्सम उत्पादन (Derivatives) प्रकल्पांना एक खिडकी सुविधा पुरविणे. तसेच सदर प्रकल्पांना विविध शासकीय विभागांशी संबंधित परवानग्या, मंजूरी मिळण्यास मदत करणे.
- १०) हरित हायड्रोजन व त्याचे तत्सम उत्पादन प्रकल्प (Derivatives) तसेच नवीकरणीय ऊर्जा प्रकल्पांना द्यावयाच्या सवलती/लाभ यासंदर्भात ऊर्जा विभागास प्रस्ताव सादर करणे.
- ११) नवीकरणीय ऊर्जा प्रकल्पांना ग्रीड कनेक्टिविटीसाठी सहकार्य करणे.
- १२) हरित हायड्रोजन व त्याचे तत्सम उत्पादन प्रकल्पांच्या (Derivatives) वाहतूक व साठवणूकीसंदर्भात नियम/नियमने आणि सुरक्षिततेची मानके विकसित करण्यासाठी संबंधित विभागास सहकार्य करणे.

१३) बंदरांजवळ हरित हायड्रोजनच्या वाहतूकीसाठी बंकर विकसित होण्यास तसेच हरित हायड्रोजन हाताळण्यासाठी बंदरांच्या पायाभूत सुविधा विकसित करण्यास सहकार्य/पाठपुरावा करणे.

१४) हरित हायड्रोजन व त्याचे तत्सम उत्पादन प्रकल्प (Derivatives) तसेच नवीकरणीय ऊर्जा प्रकल्पांना केंद्र शासनाकडून प्राप्त होणाऱ्या लाभ व सवलती मिळण्यास विकासकास सहकार्य करणे.

स्वतंत्र हरित हायड्रोजन कक्षासाठी आवश्यक कुशल मनुष्यबळ घेणे, हरित हायड्रोजन कार्यशाळा घेणे, कौशल्य विकास, व्यवसाय सुलभता, एक खिडकी सुविधा इत्यादी उपक्रम राबविण्याकरीता वार्षिक सुमारे रुपये ४.०० कोटी याप्रमाणे १० वर्षाकरीता रुपये ४०.०० कोटी इतक्या निधीची अर्थसंकल्पिय तरतूद करण्यात येईल.

१८) संशोधन व विकास: हरित हायड्रोजन व त्याची तत्सम उत्पादिते (Derivatives) यांच्याशी संबंधित संशोधन व विकास आणि पथदर्शी प्रकल्प आस्थापित करण्याची जबाबदारी महाऊर्जा कार्यालयाची राहिल. महाऊर्जा कार्यालय केंद्रीय विद्यापीठे, राज्यातील विद्यापीठे तसेच, केंद्र/राज्य स्तरावरील उच्च स्तरीय अभियांत्रिकी संस्था व उद्योजकता विकासासाठी कार्य करणाऱ्या शासन मान्यता प्राप्त संस्थांच्या सहाय्याने हरित हायड्रोजन व तत्सम उत्पादन (Derivatives) क्षेत्रामध्ये संशोधन करण्यासाठी व नाविन्यपूर्ण तंत्रज्ञान विकसित करण्यासाठी धोरण लागू झाल्यापासून ६ महिन्यांच्या मुदतीत “उत्कृष्टता केंद्र” (Centre of Excellence) स्थापन करेल. उत्कृष्टता केंद्रासाठी आवश्यक निधीची गरज प्रकल्प सुविधा शुल्काद्वारे महाऊर्जा कार्यालयास प्राप्त होणाऱ्या निधीतून / आंतरराष्ट्रीय संस्थांकडून मिळणाऱ्या अनुदान/मदतीमधून भागविला जाईल. उत्कृष्टता केंद्राची कार्ये खालीलप्रमाणे राहतील:-

१. हरित हायड्रोजनची देशातर्गत मागणी वाढविण्यासाठी आवश्यक उपाययोजना तयार करणे.
२. आंतरराष्ट्रीय स्तरावरील हरित हायड्रोजन धोरणाचा अभ्यास करून सदर बाबी राज्याच्या हरित हायड्रोजन क्षेत्रामध्ये लागू करण्यासाठी ऊर्जा विभागास शिफारस करणे.
३. आंतरराष्ट्रीय स्तरावर हरित हायड्रोजन निर्मिती संदर्भात विकसित होणारे नाविन्यपूर्ण तंत्रज्ञानाचा अभ्यास करणे.
४. हरित हायड्रोजन व तत्सम उत्पादनाशी संबंधित सुरक्षा मानके विकसित करण्यास संबंधित यंत्रणेस सहकार्य करणे.

१९) एक खिडकी सुविधा : हरित हायड्रोजन व त्याचे तत्सम उत्पादन प्रकल्प (Derivatives) व त्याच्याशी निगडित नवीकरणीय ऊर्जा प्रकल्प यांची नोंदणी, मान्यता, इत्यादी बाबी सुलभ होण्याकरीता धोरण जाहिर झाल्यापासून ३ महिन्यांच्या मुदतीत महाऊर्जा कार्यालयाने एक खिडकी सुविधा तयार करावी.

२०) तक्रार निवारण यंत्रणा:- हरित हायड्रोजन व तत्सम उत्पादन प्रकल्पांच्या तक्रारींचे निवारण करण्यासाठी तक्रार निवारण यंत्रणा स्थापित करण्यात येईल. सदर तक्रार निवारण यंत्रणेबाबत स्वतंत्रपणे तरतूदी करण्यात येतील.

२१) राज्याचे हरित हायड्रोजन धोरण हे विद्युत अधिनियम, २००३ व केंद्र शासनाच्या धोरण/मार्गदर्शक सूचना व नियम यांस अनुसरून राहिल. याबाबत दक्षता घेण्याची जबाबदारी महाऊर्जा कार्यालयाची राहिल. तसेच, या धोरणातर्गत तरतूदींचे अर्थ लावण्याचे अधिकार, तरतूद शिथिल करण्याचे अधिकार, धोरणात सुधारणा करण्याचे अधिकार ऊर्जा विभागास राहतील.

- २२) सदर शासन निर्णय, दिनांक ०४.०७.२०२३ व दिनांक २७.०७.२०२३ रोजी मा.मंत्रिमंडळाच्या बैठकीत घेण्यात आलेल्या निर्णयाच्या अनुषंगाने निर्गमित करण्यात येत आहे.
- २३) सदर शासन निर्णय महाराष्ट्र शासनाच्या www.maharashtra.gov.in या संकेत स्थळावर उपलब्ध करण्यात आला असून त्याचा सांकेतांक २०२३१०१७१५५१०४८८१० असा आहे. हा आदेश डिजिटल स्वाक्षरीने साक्षांकीत करून काढण्यात येत आहे.

महाराष्ट्राचे राज्यपाल यांच्या आदेशानुसार व नावाने,

(ना.श्री.कराड)

उप सचिव, महाराष्ट्र शासन

प्रत,

१. मा. राज्यपाल यांचे प्रधान सचिव, राजभवन, मुंबई,
२. मा.मुख्यमंत्री, महाराष्ट्र राज्य यांचे अपर मुख्य सचिव, मंत्रालय, मुंबई,
३. मा.उप मुख्यमंत्री तथा ऊर्जा मंत्री, महाराष्ट्र राज्य यांचे सचिव, मंत्रालय, मुंबई,
४. मा.उप मुख्यमंत्री तथा वित्त व नियोजन मंत्री, महाराष्ट्र राज्य यांचे सचिव, मंत्रालय, मुंबई,
५. सर्व मंत्री यांचे खाजगी सचिव, मंत्रालय, मुंबई,
६. मा. विरोधी पक्षनेता, विधानपरिषद/विधानसभा, विधानभवन, मुंबई,
७. सर्व विधानपरिषद/विधानसभा व संसद सदस्य, महाराष्ट्र राज्य,
८. मुख्य सचिव, महाराष्ट्र राज्य, मंत्रालय, मुंबई,
९. अपर मुख्य सचिव/प्रधान सचिव/सचिव (वित्त), वित्त विभाग, मंत्रालय, मुंबई,
१०. अपर मुख्य सचिव/प्रधान सचिव/सचिव (नियोजन), नियोजन विभाग, मंत्रालय, मुंबई,
११. अपर मुख्य सचिव/प्रधान सचिव/सचिव (महसूल), महसूल विभाग, मंत्रालय, मुंबई,
१२. अपर मुख्य सचिव/प्रधान सचिव/सचिव, जलसंपदा विभाग, मंत्रालय, मुंबई,
१३. अपर मुख्य सचिव/प्रधान सचिव/सचिव (ऊर्जा), उ.ऊ.का.व खनिकर्म विभाग, मंत्रालय, मुंबई,
१४. अपर मुख्य सचिव/प्रधान सचिव/सचिव (उद्योग), उद्योग विभाग, मंत्रालय, मुंबई,
१५. अपर मुख्य सचिव/प्रधान सचिव/सचिव (परिवहन व बंदरे), गृह विभाग, मंत्रालय, मुंबई,
१६. सर्व अपर मुख्य सचिव/प्रधान सचिव/सचिव यांचे स्वीय सहायक,सर्व मंत्रालयीन विभाग,
१७. महालेखापाल, महाराष्ट्र राज्य, मुंबई / नागपूर,
१८. निवासी लेखा परीक्षा अधिकारी, मुंबई,
१९. सचिव, महाराष्ट्र विद्युत नियामक आयोग, मुंबई (पत्राने),
२०. अध्यक्ष व व्यवस्थापकीय संचालक, महाराष्ट्र राज्य विद्युत मंडळ, सूत्रधारी कंपनी मर्या.,मुंबई,
२१. अध्यक्ष व व्यवस्थापकीय संचालक, महाराष्ट्र राज्य विद्युत वितरण कंपनी मर्या.,मुंबई,
२२. अध्यक्ष व व्यवस्थापकीय संचालक, महाराष्ट्र राज्य विद्युत निर्मिती कंपनी मर्या.,मुंबई,
२३. अध्यक्ष व व्यवस्थापकीय संचालक, महाराष्ट्र राज्य विद्युत पारेषण कंपनी मर्या.,मुंबई,
२४. सर्व विभागीय आयुक्त,
२५. महासंचालक, महाराष्ट्र ऊर्जा विकास अभिकरण (महाऊर्जा),पुणे,
२६. सर्व जिल्हाधिकारी,
२७. मुख्य कार्यकारी अधिकारी, सर्व जिल्हा परिषदा,
२८. ऊर्जा उप विभागातील सर्व कार्यासने,उद्योग,ऊर्जा व कामगार विभाग, मंत्रालय, मुंबई,
२९. निवड नस्ती, ऊर्जा-७, उद्योग,ऊर्जा व कामगार विभाग, मंत्रालय, मुंबई.